

Zbornik Selške doline

Železne niti 12

2015

Zbornik Selške doline

Železne niti

12
2015

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 12

12-2015

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: zelezne.niti@gmail.com

Glavni urednik:

Rudi Rejc

Uredniški odbor:

Irena Prevc Hajdinjak, Anja Čufar, Katarina Primožič,
Rudi Rejc, Anton Sedej, Tadeja Šuštar

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Tehnično urejanje:

Andrej Bogataj

Fotografija na naslovnici:

Notranja stran Levičnikovega šolskega dnevnika iz leta 1867 in peresnica, ki jo je po pripovedovanju Tonike Ramovš uporabljala njena mama, ki je obiskovala šolo v Železnikih okoli leta 1880. Učil jo je Josip Levičnik. Peresnico hrani Muzej Železniki, šolski dnevnik pa župnišče v Železnikih.

Foto: DECOP/Andrej Bogataj

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki (www.decop.si)

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Redakcija zaključena avgusta 2015.

Zbornik sofinancira Občina Železniki.

Tisk:

Tiskarna Littera picta, d. o. o.

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Franc Zupanc</i>	Zborniku na pot	9
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	11

Železne niti

<i>Vincencij Demšar</i>	Zemljiška knjiga Železniki, začetek 19. stoletja (3. del)	13
<i>Andrej Bogataj</i>	Pisni zgodovinski viri o Štalci, železarstvu in arheologiji (1781–1980)	31

Osnovna šola

<i>Franc Rant</i>	Šola v Železnikih skozi prizmo stoletij	51
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Mihael Grošelj in fond za šolo v Železnikih	57
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Prostori šolskega pouka v Železnikih	61
<i>Katarina Primožič</i>	Šolska kronika in spomini na šolo, 1. del	69
<i>Tadeja Šuštar</i>	Pogovori z ravnateljki osnovne šole Železniki	105
<i>Katarina Primožič</i>	Ko šola praznuje 200 let	135
<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2014/2015	155

Imeli smo ljudi

<i>Anton Sedej</i>	Jakob Šolar (1896–1968)	159
<i>Aleš Primožič</i>	France Dermota (1914–1988)	165
<i>Lojze Žumer st., Jure Rejec</i>	Moj Obračun	195
<i>Marija Gasser</i>	Zadnji zabrški učitelj Matevž Kopač (1944–2014)	207

Kazalo

Zgodovina

<i>Marija Gasser</i>	Šola in šolske kronike Osnovne šole Zabrd	219
<i>Anja Čufar</i>	70 let konca druge svetovne vojne	241
<i>Jožica Kačar</i>	Za božič so nas selili	251
<i>Rudi Rejc</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2015	257

Arheologija

<i>Janez Bizjak</i>	Arheološke ostaline na planini pod Ratitovcem	265
<i>Pavel Jamnik, Janez Bizjak</i>	Sledi srednjekamenodobnih (mezolitskih) lovcev-nabiralcev na Ratitovcu	271

Stavbna in tehnična dediščina

<i>Andrej Bogataj</i>	Plavž - raziskava 2014	281
<i>Tine Benedičič</i>	Železniki	293

Naravoslovje

<i>Bojan Kofler</i>	Favna hroščev v opuščnem rudniku mangana na Vancovcu	301
---------------------	--	-----

Družba in ljudje

<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Kako so se pred sto leti izobraževali bodoči kmetje	309
<i>Nikolaj Štibelj</i>	Vloga kmetije in opis kmečkih del v mojih osnovnošolskih letih	325
<i>Anton Sedej</i>	Počitniški dom Gospodarskih organizacij Selške doline v Portorožu v obdobju 1960-1992	333
<i>Aleksander Čufar</i>	Antonov vrtec (1995-2015)	363

Kazalo

Kultura

<i>Rok Pintar</i>	Kulturno življenje v Dražgošah	385
<i>Franc Tušek, Ladi Trojar, Vera Završan</i>	Literarna dela	396
<i>Milan Dolgan</i>	Zadnja drama Janeza Evangelista Kreka, rojenega pred 150 leti	405

Kronika

<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci	431
---------------------	---------------------	-----

Muzejsko društvo

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Dogodki v galeriji Muzeja Železniki in muzejske delavnice v letu 2014/2015	451
----------------------------	--	-----

Avtorji

<i>Rudi Rejc</i>	Predstavitve avtorjev	461
------------------	-----------------------	-----

Zborniku na pot

Hvala uredniku g. Rudiju Rejcu za priložnost, da na pot novi številki zbornika lahko zapišem nekaj uvodnih misli. Ključno gibalno razvoja družbe je vsekakor gospodarstvo in del te zgodbe v Selški dolini je tudi Alples, ki v letošnjem letu praznuje 60 let. Živimo sredi bogatih gozdov, ki so jih s pridom izkoriščali že naši predniki v polpretekli zgodovini. Preko združništva in kasneje s sodobno industrializacijo so ustanovili podjetja za predelavo lesa in proizvodnjo pohištva. Kronološko je razvoj lesarstva v Selški dolini in v Alplesu lepo predstavljen v drugi izdaji Železnih niti pred desetimi leti.

Obdobje zadnjih desetih let je zaznamovala gospodarska kriza v svetu, ki je zaradi globalizacije vplivala tudi na poslovanje Alplesa. Ponovno je bilo treba preveriti ustreznost strategije podjetja in obstoječe poslovne modele poslovanja. Poslovni načrt je od nas zahteval kadrovske, prostorske, finančne in programske prestrukturiranja. Pred upravo so bile postavljene zahtevne naloge. Ožje vodstvo se je že ob prevzemu odgovorne funkcije v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ob razpadu bivše skupne države, zavedalo, da je bila družba Alples povsem izčrpana, da je izgubila več kot polovico potencialnega tržišča bivše Jugoslavije, da je bila do grla zadolžena in tehnološko podhranjena. Na drugi strani pa je takrat Alples obsegal 10 hektarov površin, od tega 30.000 kvadratnih metrov proizvodnih hal, in imel preko 500 zaposlenih. Vse takratno obdobje in tudi danes se zavedamo družbene odgovornosti, da industrijska cona Alples ni postala mesto duhov, ampak živahno podjetniško središče Selške doline. V kolikor nismo sami uspeli zapolniti danih kapacitet in površin, smo dali priložnost drugim perspektivnim podjetjem, da so lahko na tem prostoru organizirala proizvodnjo, in kar je za današnji čas najpomembnejše, da zaposlujejo in ustvarjajo nova delovna mesta. Resnično sem vesel, da nam je to v polnosti uspelo. Danes na področju Alplesa deluje več kot deset različnih podjetij. Vsa so na nek način povezana z "lesarijo" in zaposlujejo preko 400 ljudi. Prostorsko prestrukturiranje je v večji meri končano in samo želimo si lahko, da bi ta podjetja čim boljše poslovala in zaposlovala.

Alples še vedno veliko večino proizvodnje proda pod lastno blagovno znamko. Novost na tržišču so vsekakor kuhinje, ki jih izdelujemo za znanega kupca, s široko ponudbo različnih možnosti, po meri posameznika. Isti poslovni model uvajamo tudi pri prodaji in proizvodnji vgradnih omar. Z računalniškimi aplikacijami si lahko grafično opremimo predvideni prostor, ta pa nam omogoča izdelavo parametrične kosovnice in razpis ostale proizvodne dokumentacije. Pred štirimi leti smo z drugimi slovenskimi podjetji iz pohištvene branže in z izobraževalnimi zavodi ustanovili Razvojni center kreativne pohištvene industrije s kratkim imenom RC 31. To podjetje je v znatni meri podprla tudi

država z evropskimi kohezijskimi sredstvi. Tako smo lahko še pospešili razvoj novih izdelkov, trgov in tehnologij, kar nam izboljšuje konkurenčnost na tržišču. Posebno pozornost posvečamo mladi generaciji, ki pri pohištvu spreminja tradicionalne nakupne navade.

Nikakor ne gre prezreti izvirnosti naših predhodnikov, ki so s postavitvijo kotlovnice z enim samim dimnikom omogočili začetek daljinskega ogrevanja z lesno biomaso in z obnovljivim virom energije omogočili krajanom Železnikov in okolice uživati čistejši zrak. Z namestitvijo parnega motorja v zadnjih desetih letih je omogočena sočasna proizvodnja toplotne in električne energije. Položili smo toplovodno omrežje v naselju Log, obnovili smo del toplovoda do Domela in s tem dali možnost toplifikacije tudi na Racovniku in na Trnju.

Ob pomembnih jubilejih, kot je 60-letnica Alplesa, moramo osvežiti spomin na prehojeno pot, na naše bivše sodelavce in prelomne dogodke, ki so se zapisali v zgodovino.

*Direktor Alplesa
Franc Zupanc*

Beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci Železnih niti,

pred vami je 12. številka Zbornika za Selško dolino. Devetindvajset avtorjev, med njimi kar nekaj novih, je ponovno pripravilo pisano vsebino zgodovine, arheologije, narave, družbe, stavbne dediščine, spominov na prebivalce naših krajev, kulture, občinskih nagrajencev in prireditev.

Letos smo praznovali dve pomembnejši obletnici. Eno svetovno in eno domačo.

Maja smo praznovali 70 let konca druge svetovne vojne. Uradno se je končala s podpisom kapitulacije 8. maja 1945, v Sloveniji 9. maja 1945. Na Japonskem pa po dveh hudih ameriških napadih z atomsko bombo na Hirošimo in Nagasaki šele 2. septembra 1945. 24. oktobra 1945 je namesto Društva narodov nastal OZN, ki prav tako praznuje 70 let. Že kmalu po koncu prve svetovne vojne so se ponovno pričeli mejni spori med novimi sosedami. Glavni razlog je bil nacionalizem, iredentizem in rasizem. Najprej med Madžarsko in Romunijo, Sovjetsko zvezo in Poljsko, leta 1920 pa se je začela vojna med Grčijo in Turčijo. Nemočno je bilo tudi novo ustanovljeno Društvo narodov. Amerika je odlašala s podpisom, Japoncev pa niso hoteli sprejeti medse. Nastajali so avtoritarni režimi – vojaško podprte diktature. Leta 1919 na Madžarskem, leta 1923 v Španiji, leta 1925 si je oblast v Italiji prisvojil Benito Mussolini, leta 1926 na Poljskem, leta 1933 pa je na oblast v Nemčiji prišel Adolf Hitler. Leta 1933 si je Japonska podredila Mandžurijo, od tam pa so leta 1937 napadli Kitajsko. Leta 1935 je Italija okupirala Etiopijo. Društvo narodov in podpisnice versajske pogodbe pa se na to niso odzvale. Leta 1938 je Hitler vkorakal v Avstrijo, nekoliko kasneje tudi na Češko. Madžarska si je priključila jug Slovaške. Pariška mirovna ureditev se je podirala.

Ko je Hitler le 20 let po podpisu versajske pogodbe, 1. septembra 1939, napadel Poljsko, pa se je začela druga svetovna vojna. V njej je sodelovalo 61 držav, to je 81 odstotkov takratnega prebivalstva. Mobiliziranih je bilo 110 milijonov vojakov. Terjala je 60 milijonov mrtvih, 35 milijonov ranjenih in še 3 milijone pogrešanih. Prvič se je zgodilo, da je bilo mrtvih več civilistov kot vojakov, okrog 40 milijonov. Zaprtih je bilo 45 milijonov ljudi, 20 milijonov otrok pa je ostalo brez staršev.

Druga letošnja obletnica pa je pomembna pri nas doma. S pričetkom pouka v šolskem letu 2015/2016 smo praznovali 200-letnico šolstva v Železnikih. Šolo je leta 1815 ustanovil župnik Mihael Grošelj. Bila je enorazrednica. Pouk je najprej potekal v najetih prostorih. Po letu 1842 pa so ga deloma izvajali v odkupljeni hiši Blaža Chrobata. Kupnino so poravnali iz šolskega fonda, ki ga je ustanovil Mihael Grošelj. Deloma pa je pouk potekal po drugih hišah v Železnikih. Leta 1898 so šolo razširili v dvorazrednico, leta 1920 v štirirazrednico, leta 1935 pa v petrazrednico. Kasneje so odkupili zemljišče v Otokih in tam šolo dokončali leta 1948. Tako je nastala osemletka. V tej šoli sem s šolanjem začel tudi sam. Z leti so jo dograjevali in lani tudi uspešno energetsko prenovili. Seveda je že nekaj časa devetletka. V letošnjem zborniku Železne niti smo tej tematiki namenili kar nekaj prostora. Skupaj z osnovno šolo smo pripravili tudi razpis za najboljša literarna in likovna dela, ki jih objavljamo v tej številki. Nagrajenih je bilo 41 učenk in učencev.

Zahvaljujem se avtoricam in avtorjem prispevkov. Z uredniškim odborom smo postavili končno vsebino. Hvala vsem za požrtvovalno brezplačno delo. Hvala lektorici Valeriji Trojar in podjetju Decop za oblikovanje in pripravo za tisk. Hvala Občini Železniki za finančno pomoč.

Tudi v tej številki je pregled pomembnih obletnic. S tem želimo osvežiti in nadgraditi podatke v Muzeju. Prosim, da me opozorite na morebitne nepravilnosti oziroma izpuščene dogodke ali osebe, ki so zaznamovale naše kraje.

Ponovno vas vabimo, da sodelujete pri nastajanju zbornika. Pišete lahko o ljudeh, običajih, dogodkih, kulturi ... Veliko zgodovine je še neraziskane, veliko ljudi je še neznanih, veliko dogodkov neodkritih. Sodelujte pri nastanku naslednje številke ali posredujte informacije.

Informacije: Muzejsko društvo Železniki, Na plavžu 58, telefon: 04 514 73 56, e-mail: muzej.zelezniki@siol.net. Sporočite ali vprašajte, vedno smo vam na razpolago.

*Predsednik Muzejskega društva Železniki
Rudi Rejc*

Zemljiška knjiga Železniki, začetek 19. stoletja (3. del)

Vincencij Demšar

*Ob zadnjem, tretjem delu registrov iz zemljiške knjige Železniki želim najprej opozoriti na nekaj literature o fužinarstvu na Kranjskem. Še danes mora, kdor želi kaj bolje spoznati razvoj fužinarstva v naših krajih, prebrati knjigo ljubljanskega muzejskega sodelavca Alfonza Müllnerja *Geschichte des Eisens in Krain*.¹ Največ je bilo tourstnih razprav o fužinarstvu in življenju fužinarjev objavljenih v *Kroniki: časopisu za slovensko krajevno zgodovino*. Že prva številka je prinesla članek Slavka Smoleja o najstarejši livarni železa na Slovenskem.² Članek predstavi odkritje srednjeveške topilnice železa oz. plavža v Nomnju leta 1938, kjer je bilo dovajanje zraka na vodni pogon. Avtor je bil, ko so odkopavali ta tehnični spomenik, očitno zraven. Fotografije in skice so nazorno dopolnilo članka. O socialnih razmerah fužinarjev je pisal Rudi Kyovský.³ Ivan Mohorič je poleg dveh preglednih knjig z naslovom *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem* (izdani leta 1969 in 1970) napisal še posebej *Železnikom namenjeno razpravo Zgodovina plavža v Železnikih*.⁴ V slednji predstavi tudi, kako so fužinarji kot delničarji na dveh fužinah, eni v Spodnjih in drugi v Zgornjih Železnikih, dejansko uporabljali fužino in velika kladiva. Poznali so tudi fužinske dneve, da so glede na velikost deleža lahko prišli vsi na vrsto. "Obratovalna kampanja plavža je bila zaradi tega razdeljena na 6 in pol period letno. Vsaka perioda je štela 8 tednov ali 56 dni."⁵ Primerjalno sta zanimivi razpravi istega avtorja o fužinah pri Kamniku⁶ in Železarni Gradac v Beli Krajini.⁷ Razprava ima podnaslov: *Položaj železarstva sredi preteklega stoletja, ki jasno predstavi propad malih obratov, posebej če niso bili ob večjih železniških prometnicah.**

Pisni zgodovinski viri o Štalci, železarstvu in arheologiji (1781–1980)

Andrej Bogataj

Uvod

Področje Štalce in nekateri podobni vrhovi v Selški dolini so bili poseljeni že v halštatu. Ostanke takratnih prebivalcev so vidni še danes. O njihovi dejavnosti govorijo terase, stara žlindra in ostanke keramike. Po temeljiti analizi in raziskavi najdb bomo dobili več odgovorov o poselitvi. Žal pa so to edini ostanke, s katerimi lahko preberemo njihovo zgodovino.

Za temeljito raziskavo Štalce moramo poznati tudi zgodbe, ki so jih različni avtorji zapisali v času, ko se je pisana beseda že ohranila do današnjih dni. Ne segajo daleč – tja do leta 1781. Vsekakor pa jim moramo biti hvaležni za vse zapisano. To predstavlja neprecenljiv vir informacij o minulih časih. Pregledovanje in iskanje zgodovinskega gradiva je bilo s pomočjo interneta in digitalizacije lažje, pa vendarle dolgotrajno in zahtevno. Zavedam se, da

je veliko podatkov še spravljenih v arhivih, starih urbarjih in ostalih uradniških zapiskih. Obdelavo teh prepuščam prihodnjim, temeljitejšim raziskovalcem. Odločil sem se, da objavim vse najdeno gradivo do leta 1940, med poznejšim pa le tisto, za katero smatram, da posreduje nove, dodatne informacije in razmišljanja avtorjev. Zraven sem pripisal tudi svoje komentarje in opažanja. To pa predvsem z namenom opozoriti bralca na zanimive podrobnosti zapsanega.

Pri zbiranju gradiva so mi pomagali tudi Franci Bogataj, dr. Dragan Božič, dr. Janez Rihtaršič in Vincencij Demšar, ki je nekatere nemške zapise lepo prevedel v slovenščino. Z bratom Francijem Bogatajem sva na pobudo dr. Dragana Božiča pogledala tudi v Arhiv Slovenije v Pečnikovo poročilo o arheoloških raziskavah v Selški dolini.

Med najpomembnejše avtorje zapiskov o železarstvu na Štalci lahko štejemo Baltazarja Hacqueta¹

200 let Osnovne šole Železniki

Šola v Železnikih skozi prizmo stoletij

Franc Rant

Šolski sistem je v razvitem svetu ena največjih stalnic. Menjajo se družbeni sistemi, premikajo meje, podjetja nastajajo in propadajo, šolstvo pa ostaja in se razvija. Veliko zaslug za to ima gotovo avstrijska cesarica Marija Terezija (*13. maj 1717, †29. november 1780), ki je sprožila šolske reforme, znane kot terezijansko-jožefinske. Leta 1770 je uvedla splošno šolsko obveznost in jo leta 1774 uzakonila s Splošno šolsko naredbo. Le-ta je bila leta 1777 prevedena tudi v slovenščino in je s tem postala prvi zakon v slovenskem jeziku. Začetek veljavnosti tega zakona se skoraj natančno ujema z ukinitvijo jezuitskega reda, ki je pred tem imel nad šolstvom monopol (1597–1773).

Sam zakon pa še ni pomenil, da bodo v vseh večjih krajih šole zrasle kar čez noč. Pred njihovo ustanovitvijo v posameznih krajih je bilo šolanje v glavnem prepuščeno verskim ustanovam ter dostopno otrokom iz bogatejših družin. Šolsko področje je bilo kljub državnemu poseganju še dolgo pod vplivom cerkve in ni čudno, da so bili ustanovitelji šol pogosto prav župniki ali menihi. Obvezno šolanje se

je uveljavljalo le počasi. Odvisno je bilo namreč od lokalnih oblasti ter od razpoložljivih sredstev. Šele po letu 1805, ko je avstrijski cesar Franc I. potrdil zakon Politična šolska ustava, ki je uzakonil ustanavljanje osnovnih šol, se je šolstvo začelo hitreje razvijati. Predvideno je bilo ustanavljanje treh vrst osnovnih šol: "trivialk", "glavnih šol" in "normalk". Normalka je bila na slovenskem ozemlju le v Ljubljani. Enorazredne trivialke naj bi bile ustanovljene v manjših krajih, predvidevam, da tudi v Železnikih, čeprav o tem nisem našel nobenega pisnega vira. V trivialkah naj bi poučevali branje, pisanje, računanje, posvetno moralo, osnovne pojme gospodarstva in verouk. Pouk v njih naj bi praviloma potekal v jeziku ljudstva. V Železnikih je pouk potekal večinoma v nemškem jeziku. Pomembno vlogo pri uveljavljanju slovenščine kot učnega jezika v šolah je imel Blaž Kumerdej (*27. februar 1738, †10. marec 1805), šolnik, filolog in prosvetitelj, ki je v začetku leta 1773 predložil avstrijski vladi Domoljuben načrt, kako bi se dalo kranjsko stanovanje najuspešneje poučevati v pisanju in čitanju.

Mihael Grošelj in fond za šolo v Železnikih

Katja Mohorič Bonča

O Mihaelu Grošlju in o zgodbi, ki se je v izročilu ohranila do danes

Mihael Grošelj je bil rojen v Kropi leta 1754. Do razpustitve stiškega samostana je bil tamkajšnji cistercijan, nato je kot župnik do leta 1791 služboval v Ljubljani, do leta 1802 v Lescah in od leta 1802 do 1813 v Cerkljah. Župnik v Železnikih je bil do smrti leta 1816.¹ Na plošči, ki je vridana na steni cerkve sv. Antona, je zapisano, da je Mihael Grošelj organiziral šolski pouk za otroke iz Železnikov. V spominu ljudi in zapisano v nekaterih člankih,² ki govorijo o zgodovini šole v Železnikih, je tudi, da je ustanovil šolski fond. Bil naj bi izvrsten pridigar. Agata Megušar iz Smoleve naj bi se zaradi njegove ganljive pridige odločila, da mu izroči svoje posestvo v zameno,

če jo do konca življenja preskrbi z vsem potrebnim. Mihael Grošelj pa je del denarja od prodaje posestva naložil v šolski fond. Iz tega denarja so 26 let po njegovi smrti³ kupili hišo na Plac, ki so jo preuredili za potrebe šolskega pouka. Tako so Železniki leta 1842 dobili prvo šolsko poslopje.

Za katero posestvo v Smolevi je tistega daljnega leta šlo?

Glede izročitve posestva po arhivskih dokumentih

Agata Megušar (Agatha Megusher) je leta 1815 prodala posestvo (celotno hubo) Michaelu Grošlju (Johan Mihael Groshel), župniku v Železnikih. Uradno je bila 27. februarja 1815 sklenjena kupopro-

Prostori šolskega pouka v Železnikih

Katja Mohorič Bonča

V tem prispevku želim predstaviti stavbe v Železnikih, ki imajo vsaj eno skupno značilnost – gostile so učence od leta 1815 dalje. V dvesto letih, kolikor časa v Železnikih že poteka šolanje otrok, je bilo lokacij šolskega pouka veliko. Imamo dve šolski poslopji, nekdanje na Trnju ob cerkvi sv. Antona in današnje na Otokih. V vsem tem času pa je bilo še veliko lokacij šolskega pouka, t. i. učnih sob, ki so gostovale v številnih hišah. To so bili najeti šolski prostori in o pouku v teh prostorih je znanega zelo malo, če pa že, gre le za fragmente. V nadaljevanju je pregled teh šolskih prostorov, kakor so si sledili do današnjih dni. Povsem možno je, da je bilo teh lokacij še več, a v tem pregledu so zajete tiste, za katere so ohranjeni in dostopni viri.¹

V dokumentacijskem gradivu v Muzeju Železniki

je shranjenih nekaj zapisov učiteljev, ki so za razne priložnosti pisali o zgodovini šole. Rokopis učitelja Josipa Primožiča dokaj natančno povzame začetke šole do časa med svetovnima vojnama.² Spomine na bivanje v Železnikih med letoma 1920 in 1924 je napisal tudi učitelj Hinko Klavora. V delu tega prispevka se dotakne tudi šole in šolskih prostorov.³ Za potrebe nastajajočega Šolskega muzeja v Ljubljani je leta 1938 učitelj Edvin Klemente napisal poročilo o zgodovini in razvoju šole v Železnikih.⁴ V virih, ki jih hrani Muzej Železniki, so hiše, kjer je potekal pouk, zgolj omenjene. Večinoma ni podatkov o lokaciji učne sobe v hiši, ne o njeni opremi, niti ni točnega podatka, katerega leta je hiša gostila učence. Časovno opredelitev lahko samo ocenimo glede na vire, ki so pri določeni hiši na voljo.

Šolska kronika in spomini na šolo v Železnikih

1. del

Katarina Primožič

Februarja leta 1944 je v požaru, ki je zajel šolo v Železniki, zgorelo tudi veliko dokumentov. Dejstvo, da je prva ohranjena kronika šole v Železnikih začela nastajati po drugi svetovni vojni, utrjuje misel, da so bile v požaru med drugim uničene tudi šolske kronike, napisane do takrat. Mogoče pa ni čisto tako. Mogoče so kronike hranili tudi kje drugje in ne le v šolskih prostorih. Kdo ve? Velika sreča bi bila, če bi se na nekem podstrešju našli stari rokopisi o preteklosti naše šole.

Kaj sestavlja prispevek?

Šolske kronike so zanimiv in pomemben dokument. Obširno predstavljajo kronološko razvrščene pomembnejše dogodke in dejstva. Zrcalijo čas in življenje – ne le šolsko, tudi lokalno in širše, saj omenjajo npr. otvoritve pomembnih ustanov v kraju, asfaltiranje cest, prireditve, spremembe šolske zakonodaje ipd.

Bralec teh kronik naleti na podatke in imena, ki v marsikom obudijo spomine na otroštvo in mladost.

Ko smo pričeli s pripravami na praznovanje 200-letnice šolstva, smo v Osnovni šoli Železniki v šolskem letu 2013/14 k obujanju spominov povabili starejše sorodnike naših učencev. Sestavili smo anketni vprašalnik in vse učence prosili, naj o spominih, povezanih s šolo, povprašajo najstarejše sorodnike, sosede, znance ... Nabral se je zajeten kup njihovih spominov. Vsi se seveda ne nanašajo na šolo v Železnikih. Veliko jih je, ki pripovedujejo o življenju in delu na podružničnih šolah – ne le v Davči, Dražgošah, Selcih in Sorici,

Pogovori z ravnatelji osnovne šole Železniki

Tadeja Šuštar

Osnovna šola Železniki letos obeležuje svojo 200-letnico. Njeno delovanje so zaznamovali različni dogodki in ljudje, različni družbenopolitični sistemi in bolj ali manj karizmatični učitelji in ravnatelji, prostorska problematika in preveč ali premalo učencev, nove tehnologije in izjemni uspehi ... Bolj kot vsaka opeka ali računalnik so šolo zaznamovali ljudje in njihovi medsebojni odnosi. O svojih šolskih doživetjih in spletenih ter zapletenih odnosih so za Železne niti spregovorili trije ravnatelji: France Benedik, Leopold Nastran in Franc Rant.

Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki

v šolskem letu 2014/2015

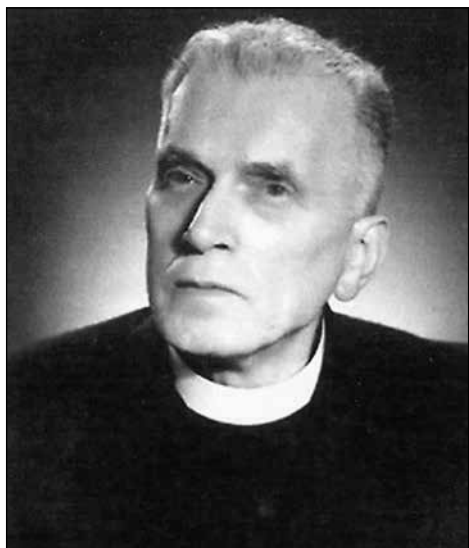
Primož Šmid

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
18. 4. 2015	Matematika	Zlato Vegovo priznanje	Anja Prezelj	9. a	Sabina Peternel
			Katja Primožič	7. c	Monika Čemažar
		Srebrno Vegovo priznanje	Klara Gaser	7. b	Vesna Božič
			Matija Demšar	8. a	
			Manca Pintar	8. b	
			Lora Štravs	8. a	
			Črt Vodopivec	8. c	Sabina Peternel
			Maja Demšar	9. c	
			Zala Frelih	9. a	
			Tina Nastran	9. d	
Laura Rant	9. d				
28. 3. 2015	Slovenščina	Zlato Cankarjevo priznanje	Rihard Šmid	8. a	Marija Prevc
		Srebrno Cankarjevo priznanje	Maja Pegam	8. a	Marija Prevc
			Taja Basaj	9. d	Majda Tolar
24. 3. 2015	Angleščina	Srebrno priznanje	Pia Mohorič Tomažin	9. a	Tadeja Šuštar
			Zala Prevc	9. d	Bernarda Kejžar
		Zlata bralna značka	Pia Mohorič Tomažin	9. a	Tadeja Šuštar
			Anja Prezelj	9. a	Bernarda Kejžar
			Tanja Gartner	9. b	
			Taja Basaj	9. d	
5. 12. 2014	Biologija	Srebrno proteusovo priznanje	Anja Prezelj	9. a	Magda Šlibar
			Blaž Štalec	9. b	
7. 3. 2015	Kemija	Zlato Preglovo priznanje	Anja Prezelj	9. a	Magda Šlibar

Jakob Šolar

(1896–1968)

Anton Sedej

Duhovnik Jakob Šolar. Foto: arhiv Antona Sedeja

"Rojak Jakob Šolar je prispeval neizbrisen delež svojemu narodu, ki se mu je razdajal kot duhovnik, učitelj, vzgojitelj, kot kulturni in znanstveni delavec." Tako so zapisali Jakobu Šolarju na listino častnega občana, ki mu je bila podeljena posthumno ob občinskem prazniku Občine Železniki v letu 1998.

Njegova življenjska pot je bila polna dela in ustvarjanja, pa tudi trpljenja in krivic. Jakob Šolar se je rodil 29. aprila 1896 na Rudnem, po domače Pr Markcu. Domačini so mu rekli "Markcov gospod". Oče je imel hišo in nekaj zemlje, sicer pa je bil po poklicu sodar. Jakob je obiskoval šolo dve leti v Dražgošah, eno leto v Škofji Loki, nato pa v Ljubljani, kjer je leta 1915 maturiral in se vpisal na teološko fakulteto. Leta 1918 je bil posvečen v duhovnika, novo mašo je imel v župnijski cerkvi sv. Petra v Selcih. Naslednje leto pa je študij končal. Že kot duhovnik je postal vzgojitelj v internatu škofijske gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano. Takoj po zaključku študija se je vpisal na filozofsko fakulteto v Ljubljani na študij slavistike in francoščine. Leta 1922 je za dve leti odšel na študij v Pariz. Po vrnitvi in diplomi je od leta 1924 do 1944 učil francoščino in slovenščino na gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano.

Med drugo svetovno vojno je deloval v skladu z dvema načeloma, in sicer z načelom zakonitosti in načelom narodne celovitosti. Obe načeli pa sta temeljili na zvestobi narodu in prizadevanju za njegovo osvoboditev, pa tudi za ohranitev njegove politične svobode. Po prvem načelu je priznaval kot

France Dermota

(1914–1988)

Aleš Primožič

Ob 100-letnici rojstva
Ob 70-letnici ustanovitve Mornariškega odreda Koper

(v spomin na strica Fančka, mornariškega oficirja –
ustanovitelja slovenske mornarice, patriota, pomorščaka in svetovljana)

*Buči, buči, morje adrijansko!
Nekdaj bilo si slovansko,
morje adrijansko!*

*Ko po tebi hrastov brod
vozil je slovanski rod,
ko ob tebi mesta bela
naših dedov so cvetela,
ko so jadra njih vojske,
še nosila njih ime!*

*Tiho, tiho, morje, kam si djalo?
Al brodove pokopalo?*

*Morje ni jih pokopalo,
ob peči jih ni razdjalo,
da jih videti ni več,
tega kriv je tuji meč!*

(Simon Jenko)

Moj obračun

Lojze Žumer st., *dipl. ing. gozdarstva*

Za objavo uredil Jure Rejec

Uvod in opombe k prispevku Moj obračun Lojzeta Žumra

Prepis originala z naslovom Moj obračun, ki ga je leta 1976 napisal diplomirani inženir gozdarstva Lojze Žumer, je leta 2014 v muzej prinesel njegov nečak, soimenjak Lojze Žumer. Zanimiv zapis našega rojaka je bil kot obeležitev 100-letnice pričetka prve svetovne vojne namenjen objavi v Železnih nitih še isto leto. Na žalost je prostora v 11. številki zmanjkalo, celoten tekst je namreč kar obsežen. Tako smo se odločili, da v letošnji številki objavimo nekoliko skrajšan zapis zanimive poti takrat zelo mladega rojaka skozi vojno vihro in dogodke, povezane z nastajanjem nove slovanske države.

Članek je za potrebe objave v Železnih nitih delno skrajšan, prav pa je, da tudi izpuščene odstavke vsaj kratko predstavim. V začetku nas avtor sezna ni, kaj ga je sploh napeljalo, da se je takega zapisa lotil. Glavno vodilo g. Žumru pri pisanju spominov je bilo, da predvsem svojim otrokom in sorodnikom zapusti zapisan del svojega življenja, o katerem

je bilo težko govoriti, saj je s seboj nosil smrt in pomanjkanje, torej zapustiti otrokom zapisane dogodke iz prve polovice njegovega življenja, ki jih do tedaj še ni dokumentiral.

Na začetku nas sezna z rodovino Žumrov, njihovim prihodom v Selško dolino in Železnike ter z rodovnikom. Pove nam nekaj o prvih spominih iz otroštva, pa o šolanju v Železnikih in Škofji Loki, daljši pa je zapis o šolanju na gimnaziji v Kranju, v katerem že opisuje tudi prva leta vojne. Z maturo na gimnaziji pa se je tudi zanj že začela vojna. Ta del spominov pa je v celoti objavljen.

Tudi na koncu zapisa Lojzeta Žumra smo dele teksta izpustili. V njih nam predstavlja svojo odločitev za študij gozdarstva v Zagrebu ter njegovo življenje v študentskih letih.

Zapis je izviren, v njem smo pustili vse tujke in popačenke, prav tako tudi zapise krajevnihih imen, kot jih je zapisal avtor. Z dodatnimi razlagami posameznih manj znanih besed ter srbohrvatizmov bi spomine avtorja razbili in razvlekli, zato se zanje nismo odločili. Vsi izpuščeni deli teksta so označene z znakom /.../.

Zadnji zabrški učitelj Matevž Kopač

(1944–2014)

Marija Gasser

*“Sic transit gloria mundi” (Tako mine slava sveta)*¹

Urban Kopätsch (1841–1919) in Marija (1846–1923), oče in mati Jerneja Kopätscha, (1882–1964), starega očeta Matevža Kopača.

Matevž Kopač je prijokal na svet na Torki nezakonski materi Štefanki (Štefaniji). Njegov oče Ludvik Veber, Metin Ludvik, je bil delavec pri Kopačevih. Matevžev stari oče Jernej Kopätsch je bil že pred drugo svetovno vojno podjetnik. Ukvarjal se je s pravilom lesa.

Matevž je bil naš družinski prijatelj. In imeti tako iskrenega prijatelja je pravi dar. Ko sem začela zbirati in iskati zanimivosti o vaseh pod Ratitovcem, mi je pošiljal fotografije, spomnil me je na različne dogodke, pokazal mi je pot do literature. Skupaj sva raziskovala v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki, saj sama dokumentov njegovih sorodnikov nisem mogla dobiti. Podaril mi je izjemno število fotografij in prav preko njih sem dobila še dodatna vedenja o teh vaseh. Na namizju računalnika je imel Torko in ledinska imena. Na prav poseben način, spoštljivo jih je izgovarjal. Marsikaj mi je povedal o življenju in delu ljudi v podgorskih vaseh, tudi to, da se stari starši in mama o tem zaradi strahu niso želeli kaj dosti pogovarjati. Težko je razumeti, da neki sistem

Šola in šolske kronike Osnovne šole Zabrdο

Marija Gasser

Šolska kronika je izredno dragocen, pomemben in zanimiv zgodovinski vir za proučevanje razvoja šolstva in kraja, še posebno v okolju, kjer drugih virov ni ali pa so le-ti skromno ohranjeni. Tudi kroniki Osnovne šole Zabrdο sta poleg ustnih pričevanj in skromnega arhiva edini in osnovni vodnik za proučevanje zgodovine Podgorcev. Šola je bila srce kraja, v preteklosti s še pomembnejšim poslanstvom. Kakšna hvaležnost vsem natančnim piscem kronik, ki so skrbno sledili tudi aktualnim političnim razmeram.

Podatki o Osnovni šoli Zabrdο so shranjeni tudi v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki ter v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. V arhiv v Škofji Loki so bili dokumenti prevzeti 1. 6. 1977 s šolskega podstrešja omenjene šole. Bili so v slabem materialnem stanju, objedeni od podgan. Ohranjeni sta obe kroniki Osnovne šole Zabrdο. Prva šolska kronika obsega 96 strani, druga pa 54 strani. Prva obsega čas od 1. maja leta 1906 do leta 1938, druga pa od leta 1946 do 1971. Očitno pa jim vsega gradiva ni uspelo dobiti, saj sem spoštovanja vredno dokumentacijo, vključno z drugo zabrdško šolsko kroniko, uspela leta 1993 rešiti z zelo neuglednega mesta.

70 let konca druge svetovne vojne

Anja Čufar

Druga svetovna vojna je zaznamovala celoten svet. Tudi Selška dolina ni bila izvzeta. Mnogo je bilo družin, ki so ostale brez kakšnega družinskega člana, nekateri so bili celo preseljeni ali nasilno odvedeni v taborišča, mnogo pa jih je ostalo brez strehe nad glavo ali pa brez kakšne druge dobrine ali osnovne potrebščine. Danes so nam v spomin na to vojno ostali razni skriti bunkerji, spomeniki, muzeji, razstave in prenekateri znani in neznani grobovi žrtev vojne.

Začetek druge svetovne vojne v Selški dolini

V začetku marca 1941 so občinski uradi na Škofjeloškem prejeli navodilo, naj se prebivalci ob morebitnem napadu nemških in italijanskih vojaških sil umaknejo v Stično. Konec marca so začeli vojake in orožje premeščati v notranjost države, kar je le še podkrepilo zavest, da se vojska napadalcem ne namerava upirati. Ljudje so demonstrirali. Po teh demonstracijah je Hitler ukazal pripraviti načrt za napad in zasedbo Jugoslavije. Ker pa Mussolini ni hotel ostati praznih rok, je na mejo poslal tudi svojo vojsko. Tako smo se Gorenjci znašli med dvema napadalnima vojaškima silama. 6. aprila je Hitler s

treh strani napadel Jugoslavijo, Mussolini pa je udaril z zahodne strani. Jugoslavija je v desetih dneh kapitulirala. Jugoslovanska vojska je pri svojem umiku bombardirala in požigala mostove, skladišča in strateško koristna poslopja. Tudi v Železnikih se je upirala skupina fantov, ki je izpustila bencin in strojno olje iz več kot 30 sodov. Italijanski vojaki so v Železnike prišli 12. aprila med zvonjenjem za velikonočno procesijo. Zato so njihovi poročevalci poročali, da so jih v Železnikih svečano sprejeli, kar pa seveda ni držalo. Sprejeti so bili z odporom, kar je najbolj pokazala mladina. Naše območje so po Hitlerjevem ukazu Nemci morali kmalu zapustiti, saj je le-ta imel v načrtu Gorenjsko ponovno priključiti k nemški državi. Tako so prvi nemški vojaki v

Za božič so nas selili

Po pripovedovanju Cilke Trojar-Grohar

Jožica Kačar

Cilka Trojar-Grohar, rojena leta 1926.

To pesem mi je povedala sosedka Angelca. Pred 70 leti ji jo je poslala prijateljica Keržarjeva Cilka, ki so jo s starši in tremi sestrami decembra 1945 izselili v Avstrijo. Angelca jo še vedno zna na pamet.

Sorica, moja rodna vas,
nate nikdar ne pozabim.
Jaz nate se spomnim vsaki čas,
po družini soriški mi je dolgčas.

A ko pa sveti večer napoči,
daljava me od tebe loči.
Spomin uhaja v tiho vas
in žalosten je vsak izmed nas.

Sredi zvezdnate noči
odražali smo čez goro.
Kaj vse se je to noč zgodilo,
ne bo se nikdar pozabilo.

Koliko to noč je bilo gorja!
In koliko zadušeni solza!
To ve le tisti, ki skuša to,
napisati se pa ne da.

Še enkrat rada bi pogledala v tvoje oči,
še enkrat rada bi stopila
v svoj domači kraj.

O, zaman tako vzdihujem
in zastonj si to želim.
Ko samotna tu na tujem
v pozni noči zdaj bedim.

Tožno sveti mesec blede
čez gorovje, čez ravan.
Vedi, vedi, mesec blede,
moje prošnje so zaman.

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2015

Rudi Rejc

955 *1060 let*

- Po porazu umik Madžarov iz slovenskih dežel. Ozemlje ponovno pride pod nemški vpliv, nemški vladar slovensko zemljo svobodno deli posvetnim in cerkvenim fevdalcem z namenom pridobiti si njihovo naklonjenost.

1355 *660 let*

- Vikariat Selca prvič srečamo v pisnih virih (obstajal naj bi že leta 1296). Vikarji so bili povezani z župnikom v pražupniji.

1515 *500 let*

- Udeležba Železnikarjev pri kmečkem uporu proti zemljiški gosposki na Gorenjskem. Zaradi sodelovanja pri uporu jim freisinški škof Filip odvzame stare pravice, še posebej pravico do lastnega sodstva.

1575 *440 let*

- Železniki postanejo trg.
- Nadvojvoda Karel za Kranjsko in Goriško izda nov rudarski red, s katerim razširi upravno oblast deželnoknežjega višjega rudarskega sodnika na vse rudnike. Tako je ta imel civilno in kazensko oblast nad vsemi rudarji in fužinarji.

Arheološke ostaline na planini pod Ratitovcem

Janez Bizjak

Planina Pečana leži pod severnim in severovzhodnim pobočjem Ratitovca oz. Gladkega vrha (1.667 m). Razmeroma položni pašniki, na katerih pasejo kmetje iz Nemškega Rovta, se raztezajo v smeri od severozahoda proti jugovzhodu na nadmorski višini od 1.400 do 1.500 m. Na jugovzhodnem robu planine poteka meja z občino Železniki.

V zgodovinskih virih je Pečana prvič dokumentirana v darilni listini, s katero je 30. junija leta 973 cesar Otto II. podaril freisinškemu škofu Abrahamu današnje škofjeloško ozemlje. V tej listini je Pečana omenjena kot severna meja freisinškega (škofjeloškega) gospostva (Melik, 1950 in Blaznik, 1973), Müllner (1909, str. 123) pa je v zvezi z letom 973 navedel, da je bila Pečana tedaj zapisana kot "*Alpe Bosanga*", v posebni opombi pa je dodal še ime Pečana.

Zanimivi so večstoletni spori med blejskim gospostvom in Bohinjci za lastništvo planine. Meja je bila na takratnih pomanjkljivih zemljevidih slabo vrisana, mejna območja v visokogorju pa so bila

vedno in povsod, ne le pri Pečani, predmet konfliktov, včasih tudi manjših oboroženih spopadov med vasmii. Pri Müllnerju in Meliku na več mestih bremo, da je bila Pečana sprva blejska planina. Melik: "*Glede planine Pečana na Ratitovcu je na Bledu živa tradicija, da je bila nekdanj v lasti Blejcev oz. briksenskega blejskega gospostva*" (str. 94 in 136). "*V neposrednem gospodarskem območju fevdalnega gospostva Bled je ostala visoka planina Pečana, pa visoka Komna s svojimi sušnimi planinami, predvsem Na Kraju in Govnjač*" (str. 98). "*Že Müllner se je čudil, kako si je Blejsko gospostvo prihranilo sicer največjo, a najbolj pusto planinsko področje na Komni*" (str. 99). Blejsko gospostvo in njegovi poznejši zakupniki so v imenu škofije iz južnotiroškega Brixna celih 800 let upravljali z obsežnim delom Julijskih Alp, od Bleda z okolico, pokljuških gozdov do dela Bohinja in njegovih planin. Brixen je to zemljiško posest dobil z darilno listino iz leta 1004, s katero je cesar Henrik II. škofu Albuinu podaril ozemlje med Savo Bohinjko in Savo Dolinko.

Sledi srednjekamenodobnih (mezolitskih) lovcev- nabiralcev na Ratitovcu

Pavel Jamnik
Janez Bizjak

Izvleček

V tekstu so predstavljene najdbe kamene industrije, odkrite ob dveh kalih pod planinsko kočo na Ratitovcu. Gre za eno od planih kamenodobnih gorskih najdišč, kakršna se v Alpah, predvsem v Dolomitih, množično pojavijo po koncu zadnje ledene dobe. Najdišče je na podlagi skromnega inventarja in po primerjavah s podobnimi najdišči v Posočju in italijanskih Alpah umeščeno v širši kontekst srednje kamene dobe ali mezolitika, v čas med 9950 do približno 6500 BP (pred sedanjostjo).

Uvod

V zadnjih 15 letih sta avtorja v okviru raziskovalnega programa evidentiranja kulturne in arheološke dediščine v visokogorju, katerega izvajalec je bil Triglavski narodni park (dovoljenje Ministrstva za kulturo 616-9/99 z dne 4. 6. 1999 za obdobje 1998–2000, podaljšanega dovoljenja 616-9/99 z dne 1. 3. 2000 za obdobje 2000–2007) in od leta 2007 v okviru Inštituta Alpe (dovoljenje Ministrstva za kulturo številka 617-19/07 z dne 24. 1. 2007) sistematično pregledovala aktivne in opuščene planine v Julijskih Alpah in njihovem predgorju. Spodbuda za načrtno iskanje kamenodobnih planih najdišč v gorah je bila množica takih najdišč v Dolomitih.

Plavž – raziskava 2014

Andrej Bogataj

Železniki imajo edinstven tehnični spomenik železarstva – plavž. To ni dediščina državnega, temveč evropskega pomena. Plavž, pokončno stoječ na trgu v starem mestnem jedru Železnikov, obdan s stariimi stavbami in z muzejem, buri domišljijo mnogim obiskovalcem in popotnikom, ki potujejo mimo. Kot bi govoril: Tukaj sem, simbol preteklosti, da branim čast preteklih rodov železarjev. Danes je trg pred njim lepo urejen. V prejšnjem stoletju, ko je rudo talil zadnjič, pa ni bilo tako. Fužina in ostale naprave

okoli plavža (takrat že v propadanju) so ga zakrivala tako, da se je videl samo njegov zgornji del.

Dogajanje okoli plavža po njegovi zaustavitvi je lepo opisal Anton Sedej v deveti številki Železnih niti. Prijatelji železarstva pa smo se večkrat med seboj pogovarjali o resničnih dimenzijah plavža, ki takšen, kakor je danes oziroma je bil ob prenehanju taljenja, ni bil še nikjer natančno narisano ali dokumentirano. Predvsem nas je zanimal notranji del, to je posoda, v kateri je potekal proces reduk-

Železniki

Od plavža do Dermotove usnjarne

Tine Benedičič

Favna hroščev v opuščnem rudniku mangana na Vancovcu

Bojan Kofler

Uvod

Bil je lep, a hladen dan. Vrh bližnjega Špika se je onkraj globoke, mrzle grape kopal v soncu. Spodaj v senčni dolini so ležale zadnje zaplate snega, zima se je poslavljala. Po strmem grebenu sem se previdno spuščal z Vancovca. Nenadoma sem presenečen obstal. To je bil torej tisti skrivnostni, opuščeni rudnik mangana na Vancovcu, za katerega mi je bilo kdove kolikokrat zabičano, naj ne hodim tam okrog, ker da je to strašno nevarno. Najprej sem zagledal v hrib vrezano izvozno rampo, ki je bila na obeh straneh obložena s smrekovimi bruni, zadaj za rampo pa je zijala velika, črna luknja, ki je vodila naravnost v hrib. Vhod in vidni del rudniškega rova sta bila podprta z jamskim lesom. Približal sem se skoraj do vhoda, nato pa sem poln strahospoštovanja ponovno obstal. Vleklo me je v notranjost, pa si nisem upal. Takrat mi je bilo osem, morda deset let. Misel na rudnik tam pod vrhom Vancovca mi je ob večerih, ko sem se stisnil med rjuhe in čakal na prihod spanca, še dolgo burila domišljijo. Pa vendar je nanese tako, da ga kljub željam in načrtom nisem nikoli obiskal. Nanj sem spet pomislil šele, ko sem začel raziskovati podzemeljsko favno hroščev v opuščnih rudniških

rovih v okolici Železnikov. Imel sem jih že več kot petdeset, ko sem se ga napotil iskat. Šel sem po Smolevski grapi do mesta, kjer se cesta usmeri na levo proti Smolevi. Tu me je medel spomin iz mladosti usmeril na desno v nasprotni hrib, na Vancovec. Kmalu sem v gozdu naletel na staro vlako, ki me je v zavojih vodila gor, naravnost pred vhod v rudnik. Obstal sem razočaran. Od mojih pričakovanj in rudnika iz moje mladosti ni ostalo nič. Izvozna rampa je bila zasuta, vhod v rudnik pa podsut. Skozi majav in krušljiv, skoraj do vrha zasut vhod (slika 1) sem

Slika 1: Vhod v rudnik, marec 1995. Foto: Bojan Kofler

Kako so se pred sto leti izobraževali bodoči kmetje

Irena Prevc Hajdinjak

Kako so se včasih mladi kmečki fantje pripravljali na kmečka opravila in prevzem kmetij? Pomagali so doma in znanje je šlo iz roda v rod, od očeta do sina.

Proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja je vladala v deželi huda kmetijska kriza, ki je povzročila propad številnih kmetij in sprožila lakoto, revščino in množično izseljevanje. Anton Pevc, ugleden kmetijski strokovnjak (1885–1967), ki je leta 1903 služboval tudi v Selcih, kjer je vodil sirarski tečaj, je izjavil: "Podvojiti moramo kmetijsko proizvodnjo ali pa razpoloviti število prebivalstva." Tako je bilo nujno treba izobraziti novi rod kmetov, ki bodo s pridnostjo in znanjem prehranili več prebivalstva.

Med starimi knjigami sem našla dnevnik svojega starega očeta, Janeza Prevca, ki je, star dvanajst let, obiskoval živinorejski tečaj od 3. do 30. novembra 1911 v Selcih. Organizirala ga je Živinorejska zadruga v Selcih, ki je bila ustanovljena leta 1905 kot prva živinorejska zadruga za rdečo cikasto pasmo na Kranjskem.

Vloga kmetije in opis kmečkih del v mojih osnovnošolskih letih

Nikolaj Štibelj

Škoda bi bilo, da mlajši rodovi in naši zanamci ne bi poznali, kakšno vlogo je v preteklosti imela kmetija in kakšna dela je bilo treba opravljati. V obravnavanem času je bila večina kmetij še samooskrbnih. To pomeni, da se je skoraj vse potrebno za življenje pridelalo doma.

V pričujočem zapisu se bom omejil predvsem na hribovske kmetije, ker mi je to najbolj poznano, saj izhajam iz tega okolja.

Veliko desetletij se življenje in delo na kmetijah ni bistveno spreminjalo. Večje spremembe so začele nastajati v prvem desetletju po drugi svetovni vojni. Temu je botroval spremenjen družbeni red in prihod tehničnega napredka v hribe. Zasvetila je elektrika. Začele so se graditi ceste, v prvi fazi še z ročnimi izkopi. Kasneje je način dela močno spremenil prihod traktorja in motornih žag. Z izgradnjo

cest do vsake hiše so bile dane možnosti, da so ljudje pričeli z nakupi osebnih avtomobilov in se tako izenačili z razvitejšimi področji, kar je še pospeševalo razvoj.

Prispevek obravnava dela in opravila na kmetiji v času, ko še ni bilo bistvenih tehničnih sprememb in so bile kmetije še bolj ali manj samooskrbne.

Samooskrbna kmetija je morala pridelovati oz. gojiti raznovrstne kulture poljščin in različne domače živali. Ta raznolikost ima za posledico veliko različnih opravil. Vsaka vrsta zahteva bolj ali manj specifični način dela v različnem časovnem obdobju.

Poglejmo, kako je bilo to v praksi.

Osnovne dejavnosti na kmetiji so bile:

- poljedelstvo,
- živinoreja,
- sadjarstvo in gozdarstvo.

Počitniški dom Gospodarskih organizacij Selške doline v Portorožu

v obdobju 1960–1992

Anton Sedej

V času po drugi svetovni vojni, ko so pričela nastajati manjša in večja podjetja ter zadruga v Selški dolini, se je življenjski standard prebivalcev občutno izboljšal. Zaposlitve so delavcem poleg preživetja zagotavljale tudi njihovo zdravstveno ter socialno varnost ter redni zaslužek (plačo) za normalno življenje. V podjetjih so se pričele tudi aktivnosti sindikalnega gibanja z namenom, da bi v novi socialni državi zagotavljali zaposlenim čim boljše in pravično zaščito, ki naj bi se odražala v skrbi za pošteno plačilo zaposlenih, njihovo varnost na delovnem mestu ter tudi za oddih zaposlenih ter njihovih družin v času letnega dopusta. Ob tem se je v ospredje postavljalo vprašanje, kako zaposleni

preživijo svoj letni dopust, ki naj bi bil namenjen predvsem počitku, ne pa prej ustaljeni praksi, ko so v večini vsi stremeli, da so med dopustom opravljali še mnoga težaška dela, ki pa so slabo vplivala na njihovo zdravstveno stanje. Iz zdravstvene statistike prebivalcev na Selškem so bili znani pokazatelji, da je bilo mnogo obolelih za boleznimi dihal, ki so prizadele zlasti mlajšo populacijo. Domači zdravniki so po vseh svojih strokovnih močeh in možnostih pomagali prizadetim z zdravili, ki so bila takrat na razpolago. Priporočali so tudi okrevanje in zdravljenje izven domačega okolja, zlasti spremembo klimatskega območja, kjer bi se tovrstne zdravstvene težave lahko bistveno izboljšale. Možna in dobra

Antonov vrtec (1995–2015)

Fotodokument

Aleksander Čufar

MPSA, EFIAP/p, MF FZS

V svojem fotografskem življenju sem počel mnogo stvari, opravljal vsa mogoča in nemogoča dokumentiranja stvari in dogodkov. V čast si štejem, da sem 20 let fotografiral dogodke, svečanosti, umetnine, obiske, izlete Antonovega vrtca in še bi se dalo naštet. Veliko ur in dni je šlo za to, vendar mi ni žal. Ko danes prebiram bogato slikovno gradivo Antonovega vrtca, se ne morem odločiti, kaj bi vam pokazal. Vendar ne zaradi tega, ker ne bi imel dovolj zanimivih in pomembnih fotografij, pač pa se mi toliko tega zdi važno in pomembno.

V tem času so bili trije ravnatelji, pa ena sama pomočnica ravnatelja, vzgojiteljic, ki so delale ali bile na praksi ali pripravništvu, skoraj ne morem prešteti. Kaj šele otrok, prvi se že poročajo, imajo otroke, nekateri kot moj vnuk pa so šele dobro začeli obiskovati vrtec. Z njimi sem hodil na izlete, fotografiral njihove umetnine, ki so jih skupaj z vzgojiteljicami pošiljali na razstave. Neverjetno sem užival ob božičnicah (živih jasicah) in igrah, ki so jih igrali otroci ali starši. Delavnice, pikniki, zahvalne maše, jesenski izleti, letovanja, obiski

znanih in zanimivih ljudi, ki so otrokom in meni pokazali, kaj znajo. Čarobna noč v vrtcu, vsakoletni obisk Miklavža, peka piškotov ali potice, igra v peškovniku, plezanje po plezalni steni ... Še bi lahko našteval, toliko je vsega.

S fotografijami bom poskusil pokazati vsaj delček tega, kar so v Antonovem vrtcu počeli v 20 letih. Mnogo tega bo ostalo neprikazanega; kar boste videli, pa upam, da vas bo navdušilo kot mene, ko se oziram nazaj. Fotodokumentarist ni lahko biti. Vedno moraš biti ob pravem času na pravem mestu. Če pa ti to uspe, z leti nastane foto zgodba, ki ti poplača ves trud, ki si ga vložil. Rad se spominjam "pomembnih" obiskov, ko so vrtec obiskali nuncij nadškof msgr. Giuseppe Leanza, veleposlanik Češke republike dr. Petr Voznica, predsednik vlade dr. Andrej Bajuk, in ko je prispela pomoč pri poplavih nadškofa msgr. Alojzija Urana. Gojenci vrtca so bili smučarski skakalci Peter, Cene in Domen Prevc. Peter je dobitnik srebrne in bronaste medalje na olimpijskih igrah v Sočiju, Monika Grgić pa je prejela zlato in bronasto medaljo na specialni olimpijadi

Kulturno življenje v Dražgošah

Rok Pintar

Leta 1908 je bilo v Dražgošah ustanovljeno Katoliško izobraževalno društvo, najverjetneje kot odgovor na bolj liberalno usmerjeno bralno društvo, ki ga je nekaj let prej (ob prelomu stoletja) v Dražgošah ustanovil prvi dražgoški učitelj Ivan Stupica. Namen teh dveh društev, ki ju lahko štejeemo za začetnika kulturnega življenja v Dražgošah, je bil v prvi vrsti izobraziti ljudi, saj številni še niso znali brati in pisati. Glavni protagonisti tistega časa v Dražgošah naj bi bili že omenjeni učitelj Stupica, takratni župnik Anton Fajfar (Boškov s Češnjice) in Janez Evangelist Krek, ki je s Prtovča (Ratitovca) pogosto zahajal v Dražgoše.

Katoliško izobraževalno društvo v Dražgošah lahko štejemo kot predhodnika prosvetnega društva, v kar se je pozneje tudi preimenovalo. Kulturno delovanje je z njim zaživelo (oz. se razvilo iz prej neformalne oblike), še posebej dramski odsek

društva. Prve igre naj bi igrali na podu Šimnove domačije (pod je prostor nad štalo oziroma hlevom), pri Dobretu naj bi bila tudi knjižnica. Katere igre so igrali in kdo jih je režiral, ni znano, najverjetneje župnik ali učitelj. Skoraj zagotovo pa so igrali igro Tri sestre, ki jo je Krek napisal za Selca. To igro naj bi si Krek v Dražgošah ogledal in pohvalil eno od igralk, češ da je vlogo odigrala prav tako, kot si je on zamislil. Kdaj je bila v Dražgošah prvič odigrana igra Sveta Lucija, ki jo je Krek napisal prav za Dražgoše (natisnjena je bila leta 1913), ni podatka.

V letih pred prvo svetovno vojno je bil v Dražgošah pozidan prosvetni dom. Takrat (leta 1917) je v Dražgoše prišla mlada in ambiciozna učiteljica iz Podbrezjaj Alojzija Jeglič. Ko so se razmere po vojni malo umirile, je začela zbirati igre in nato igralce, ki jih je iskala in našla predvsem med svojimi (nekdanjimi) učenci. Katere igre vse je režirala, ni znano. V

Literarna dela

Franc Tušek
Ladi Trojar
Vera Završan

Zadnja drama Janeza Evangelista Kreka, rojenega pred 150 leti

Literarnozgodovinska razprava
o Krekovi dramatik

Milan Dolgan

Portret dr. Janeza Evangelista Kreka.

Rokopis, časopisni in knjižni natis, motivika

Podatki o knjižni izdaji so naslednji: "Ob vojski. Igrokaz v štirih slikah. Spisal dr. Janez Ev. Krek. V Ljubljani 1918. Izdala in založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna." V časopisu Slovenec je izšel oglas o izidu te knjižice 21. VIII. 1918.

Potem ko sem na osnovi knjižne izdaje preučil to malo znano Krekovo igro in verjetne okoliščine njegovega nastanka, sem predvideval, da bi utegnil biti ohranjen rokopis, in sicer najbolj verjetno v sklopu zapuščine profesorja Ivana Dolenca, velikega Krekovega prijatelja, biografa in izdajatelja Izbranih spisov. Začel sem poizvedovati, in moje predvidevanje se je uresničilo, kar me je kot literarnega zgodovinarja zelo zadovoljilo. Krekov rokopis igre je namreč ohranjen v sklopu Dolenčeve zapuščine

Občinski nagrajenci

Jože Bogataj

Na podlagi 8. člena Odloka o podelitvi priznanj občine Železniki (Uradni list RS, št. 87/2012) in na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja je dne 1. 4. 2015 župan občine Železniki objavil razpis za zbiranje pobud za podelitev priznanj občine Železniki v letu 2015 (št. 094-1/2015-001).

Občinski svet občine Železniki je na 6. redni seji, ki je bila dne 4. 6. 2015, na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja sprejel sklepe št. 100–104/2015 o prejemnikih priznanj občine Železniki v letu 2015.

Po sklepu uredništva Železnih niti nadaljujemo tudi z objavo občinskih nagrajencev za nazaj, v tej številki za leti 2004 in 2005. Avtor članka si za potrebe objave v zborniku in zaradi uredniške politike pridržuje pravico skrajšati ali kako drugače prilagoditi predolgo besedilo iz uradne utemeljitve za posameznega občinskega nagrajenca. Uradne utemeljitve so objavljene na spletni strani Občine Železniki.

Dogodki v galeriji Muzeja Železniki in muzejske delavnice v letu 2014/2015

Katja Mohorič Bonča

Dejavnost Muzejskega društva Železniki
in Muzeja Železniki

Razstava fotografij Odlikovane fotografije, 29. avgust 2014–23. september 2014

Avtor: Rafael Podobnik, kulturni program: Žan Fratnik (diatonična harmonika), organizator: MD Železniki

Rafael Podobnik. Foto: Aleksander Čufar

Predstavitev avtorjev

Tine Benedičič, informatik, Visati, d. o. o., fotograf AFIAP, KMF FZS

Janez Bizjak, univ. dipl. arh., raziskovalec sledi prvih rudarjev v visokogorju slovenskih Alp

Andrej Bogataj, podjetnik, ljubitelj ohranjanja tehnične in kulturne dediščine kraja

Jože Bogataj, prof. angl. in slov., ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

Aleksander Čufar, inž. radiol., Excellence FIAP platine, Excellence PSA, Mojster fotografije FZS, Mojster fotografije FD Grča

Anja Čufar, ljubiteljica kulture in pisanja člankov

Vincencij Demšar, prof. zgod. in geogr., upokojenec

Milan Dolgan, dr. slavistike in teatrologije, upokojeni profesor Pedagoške fakultete

Marija Gasser, prof. razrednega pouka, strokovna svetnica

Pavel Jamnik, univ. dipl. politolog, jamar DZRJ Ribnica

Jožica Kačar, upokojena učiteljica

Bojan Kofler, mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog, jamar in biospeleolog

Katja Mohorič Bonča, univ. dipl. kult., kustosinja v Muzeju Železniki

Rok Pintar, ljubiteljski kulturni delavec, novinar urednik

Irena Prevc Hajdinjak, prof. angl. in ital., Šolski center Škofja Loka, Srednja in višja šola za lesarstvo

Aleš Primožič, komercialist – poslovodja, priložnostni pisec in raziskovalec, Železnikar od leta 1957

Katarina Primožič, prof. slov., zaposlena v šolski knjižnici OŠ Železniki

Franc Rant, prof. mat., ravnatelj OŠ Železniki

Jure Rejec, muzejski tehnik, kustos zbirk Muzeja Železniki

Anton Sedej, upokojenec, ljubiteljski zgodovinar in raziskovalec, fotograf, kronist, stalni dopisnik tednika Družina in Novega glasa

Primož Šmid, učitelj mat. in teh. p., pomočnik ravnatelja na OŠ Železniki

Nikolaj Štibelj, ing. org. dela

Tadeja Šuštar, prof. angl. in novin., učiteljica angleščine in šolskega novinarstva na OŠ Železniki

Ladi Trojar, upokojena učiteljica slovenskega jezika, ljubiteljska režiserka in pevka MePZ Domel

Franc Tušek, upokojeni kmet, pisec zgodb

Vera Završan, (†2002) upokojena učiteljica

Franc Zupanc, direktor podjetja Alples, d. d.

Lojze Žumer st., (†1978) dipl. ing. gozdarstva

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo donatorju:

FREISING, d. o. o., Škofja Loka

Železní